

Indsamling af mågeæg I Thy og på Thyholm

Af Willy Mardal, Legindvej 102, Sønderhå, 7752 Snedsted

Indledning

Denne artikel er en fortsættelse af artiklerne, ”Madstedborg og Ove Sø” og ”Fuglefolk og fugle på Madstedborg i Ove Sø”. Under arbejdet med at skrive denne artikel har det vist sig, at emnet er blevet bedre belyst ved også at inddrage andre fugleholme i Thy og Thyholm, hvor der også er indsamlet mange mågeæg.

I forbindelse med udarbejdelsen har jeg bl.a. anvendt faglitteratur, biografier, rejsebeskrivelser, naturhistoriske tidsskrifter, lokalhistoriske artikler, private breve, optegnelser og lokale dagblade. Desuden har jeg haft et betydeligt antal samtaler med personer, der selv har indsamlet mågeæg siden 1920'erne.

Jeg har endvidere anvendt telefonprogrammet, ”Med lys og lygte...”, der udsendes af Radio Midt-Vest. Det har givet betydeligt udbytte at tilvejebringe informationer ad denne vej.

Jeg skylder de mange personer, der på den ene eller anden måde har deltaget i denne artikels tilblivelse, en meget stor tak for deres store hjælp. Uden deres hjælp har det heller ikke været muligt at belyse emnet så grundigt og at tilvejebringe illustrationsmaterialer.

Fugleøer og -holme med mågeæg i Thy og på Thyholm

Indsamling af vilde fugles æg og deres anvendelse i husholdningerne har sikkert spillet en stor rolle i Thy i årtusinder. Allerede de første jægere, der kommer til Nordvestjylland ca. 10.000 f.Kr., må have samlet og spist fugleæg. Traditionen fortsætter hos de fastboende, jorddyrkende mennesker, der har boet her siden ca. 4.000 f.Kr.

Der kan indsamles fugleæg på kort tid på lokaliteter, hvor mange fugle anbringer deres reder på fast grund på et begrænset areal. Disse betingelser har været til stede på øer og holme i havet, fjorde og søer. Her har især mågefugle ynglet i større eller mindre kolonier, og rederne har hos visse mågefuglearter kunnet ligge med en indbyrdes afstand på under en halv meter, og her har indsamlinger af mågeæg været lønsomt helt op til vor tid.

Fuglene har udnyttet deres talstærke fore-

komst og støjende, aggressive adfærd til at holde især landrovdyr væk fra ynglepladsen.

Store mågefuglekolonier kendes også fra øvrige danske landsdele og andre lande med kyststrækninger. Alle steder har der været traditioner med indsamlinger af fuglenes æg til husholdningerne.

Der, hvor alle forhold har været ideelle for fuglene, har der været meget store mågefuglekolonier med flere tusinde ynglepar. I Thy har det især været på følgende holme i indsøerne (tal i parentes henviser til det lille oversigtskort):

Der har også været flere mindre kolonier af måger på passende lokaliteter i indsøer i Thy og på Thyholm. Således i Roddenbjerg Sø (6) mellem Flade Sø og Ørum Sø, i kanalen neden for Trankær (7), og i tørvemoser i Midtthy, Villerslev Mose (8), Bækkedal Mose (9), Gyrup Mose (10) m.fl.

Der har endvidere været mågefuglekolonier på holme i Limfjorden. Den betydeligste fugleholm har været Hindsels Fuglholm (11) ud for Thyholm, som tilhører gården ”Hindsels”. Også på Lindholm (12) ud for Boddum har der fra tid til anden været mågefuglekolonier. De har tilhørt ejerne af skifterne på holmen, gårdene i Boddum.

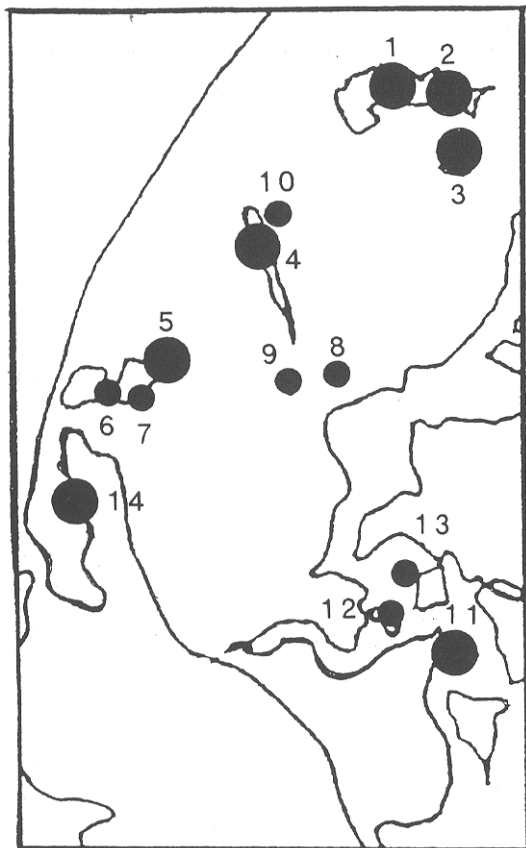
Mågefuglebestandene på Hindsels Fuglholm og Lindholm har sandsynligvis haft indbyrdes forbindelser med bestandene på Stenklipperne (13) ved Agerø. Kolonierne eller dele af kolonierne er flyttet regelmæssigt mellem de tre holme, hvis ægindsamlinger er foretaget for intenst eller for sent i ynglesæsonen.

I Nissum Bredning ligger Agger Tange (14). Tangen har gennem de seneste århundreder haft varierende størrelse og topografi. Tangens udseende har været afhængig af havets og fjordens vind- og strømforhold, og hvorvidt der har været åben forbindelse mellem bredningen og havet.

I Agger Kanals udmunding i bredningen har der indtil 1846 ligget en lille klitholm, Flegbusken, som har været ½ td. land stor. Beboerne i Agger Sogn har helt sikkert samlet mågeæg på klitholmen og på tangens strandenge.

Flegbusken ses på Videnskabernes Selskabs

Holm	Sø	Gård
Færgegårds Borg (1) Raastrup Holme (2)	Sjørring Sø (udtørret fra 1863)	Gl. Raastrup Færgegaard
Søgaards Borg (3)	Sperring Sø (udtørret fra 1879)	Søgaard
Madstedborg (4)	Ove Sø (vandstandssænkninger siden 1903)	Madstedgaard Aagaard
Fuglholm (5)	Flade Sø (Ørum Sø) (udtørret i 1878-85)	Gl. Ørum

Lokaliteter med kolonier af hættemåger i Thy og på Thyholm siden 1800. Store cirkler angiver store kolonier. Små cirkler angiver mindre og ustadige kolonier. Tallene refererer til teksten.

Kort over Ørum Amt fra 1795 (udsnit gengivet i Sydthy Årbog 1987).

Ejendomsretten, jagtlovene og mågeæggene

Retten til at indsamle og at lade indsamle mågeæg følger ejendomsretten til fuglenes yngleplads. Retten fastslås allerede i Lov om Jagten af 1871.

De bedste fugleholme har tidligere tilhørt store jordbesiddere med stort folkehold. De har helt sikkert haft interesse i og mulighed for at håndhæve ejendomsretten til holmene. "Ørum Slot" og "Vestervig Kloster" har ejet

fugleholmen i Ørum Sø. "Vestervig Kloster" har ejet gårdene i Madsted i Hvidbjerg vesten Aa sogn med fugleholmen, Madstedborg, i Ove Sø. Ejendomsretten til fugleholmene er i forbindelse med udskiftninger af de store jordbrug overgået til de senere gårde.

Der har næppe været behov for, at ejerne af fugleholmene i indsøerne skal håndhæve deres ejendomsret. De fleste har kunnet se holmene fra deres jorder på land, og har der været uvedkommende på dem, har de sat en båd i vandet. Forholdene har dog været noget atypisk for ejerne af Madstedborg i Ove Sø. Derom senere.

Det har været helt anderledes for ejerne af holmene i Limfjorden, Hindsels Fuglholm og Lindholm. Der har der været langvarig tradition for fremmedes ulovlige færdsel og indsamling af mågeæg. De fremmede er ubemærket kommet sejlene fra naboegne, og det har været vanskeligt at pågribe dem på grund af afstandene.

"Hindsels" ejere har med passende mellemrum måttet hævde ejendomsretten til fugleholmen i lokale dagblade. Jacob Overgaard (1836-1917) har således indrykket en advarsel i Thisted Amts Avis i 1915, hvori han udlover en dusør på 10 kr. for bevidnede oplysninger om personer, der samler æg på holmen!

Indsamling af vilde fugles æg er som nævnt reguleret i jagtloven.

Betegnelsen "mågeæg" har fra gammel tid omfattet æg af mågefugle, dvs. æg af såvel måger som ternere. Thyboerne har oprindeligt ikke anvendt betegnelsen "mågeæg" men snarere "terneæg", da de mågefugle, der har ynglet i kolonier på søernes holme alle har været omtalt som "ternere".

Med Lov om Jagten af 1894 indføres der en begrænsning for indsamlingsperioden. Af Kapitel II, "Fredning og Forbud", § 17 fremgår:

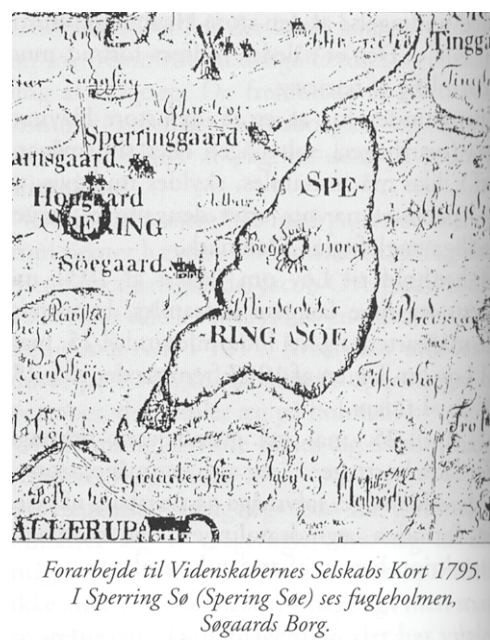
”Den ovenfor påbudte Fredning omfatter tillige de fredede Dyrs Yngel samt Fuglenes Reder og Æg; dog skal det være Ejeren af Grunden tilladt at borttage eller lade borttage Vibeæg indtil 8. Maj, Terne- og Maageæg indtil 25. Maj... ”.

Det bemærkes, at loven også omfatter vibeæg. Viben har tidligere været en særdeles almindelig ynglefugl i Danmark, ikke mindst i Nordvestjylland. Vibeæg har sikkert spillet en vis rolle i landhusholdningerne, især da de første ægkuld kan findes allerede i slutningen af marts måned, hvilket er en lille måned før mågefuglene lægger deres æg.

Perioden for indsamling af terne- og mågeæg indtil 25. maj har siden været gældende, dog bortset fra året 1942, hvor myndighederne pga. besættelsestidens (eller besættelsesmagts) fødevarerknaphed tillader en udvidelse af perioden til 10. juni.

I Lov om Jagten af 1922 fastsættes, at vibeæg må indsamles indtil 1. maj og ”Æg af Maager (med undtagelse af den store Havmaage) indtil 25. Maj”. Der er således indført forbud mod indsamling af terneæg.

Baggrunden for, at æg af ”den store

Havmaage" (svartbagen, sølvmågen eller sildemågen, forf.) ikke må indsamles, skyldes muligvis, at de i parentes nævnte arter dengang er meget fåtallige ynglefugle i Danmark.

I henhold til Lov om Jagten af 1931 må vibens æg ikke længere indsamles, hvorimod alle mågearters æg må indsamles indtil 25. maj.

I Lov om Jagten af 1967 fremgår det af § 28,

Fonarbejde til Videnskabernes Selskabs Kort 1795.
I nederste venstre hjørne under Ørum Gaard ses
»Tørholm« - den nuværende Gl. Ørums Fuglholm
- i Ørum Sø.

stk. 3: ”I tiden 1. april-25. maj må grundejeren borttage eller lade borttage æg af hættemåge, stormmåge, sildemåge, sølvmåge og svartbag, når ejeren forinden ægindsamlingen har modtaget instruktion herom af en jagtkonsulent”.

Af bemærkninger til loven fremgår, at jagtkonsulenten udleverer en vejledning til grundejeren, der skal medbringe den under indsamlingen. Hvis ægindsamlingen foretages af børn, bør de være under opsyn af en person, der har kendskab til de forskellige arters æg.

Loven tillader fortsat indsamlinger af mågeæg med videresalg for øje.

Fuglebeskyttelsesdirektivet af 1979 fra De europæiske Fællesskaber fastsætter yderligere begrænsninger for indsamlinger af mågeæg. Fra 1982 må der kun indsamles æg af stormmåger og sølvmåger til eget forbrug. Med denne lovbekendtgørelse er traditionen med indsamling af hættemågeæg og salg af mågeæg således ophørt.

Med Lov om Jagten af 1994 indføres der totalt forbud mod indsamling af alle mågearters æg.

Aagaards beretning fra 1802 om mågefugle og mågeæg i Thy

Sognepræsten til Skjoldborg og Kallerup Menigheder, Knud Aagaard (1769-1838), er den første, der har skrevet om fuglene i Thy. Han anfører i ”Beskrivelse over Thy” fra 1802 i afsnittet om landdyr i Thy bl.a. følgende:

”Terner, som her kaldes Taer eller Taen, gives her i største Mængde. Almuen nævner heraf 3 Arter: Hattaer, Splittaer og Blaataer, hvilke Navne uden Tvivl svare til *Sterna paradisæa*, *S. hirundo*, *S. nigra*. Hattaerne

benævnes efter deres sorte Hoved, der forestiller en Hat, Splittaerne efter deres splittede eller gaffelformige Hale, og Blaataerne, der desuden ere kiendelig mindre, efter deres blaa Farve. De tvende største Arter ere vigtige formedelst den Mængde Æg de lægge paa nogle Holme, f Ex. paa Flægbusken ved Vestervig, paa Søegaards Borg i Spering Sø, paa 2 Holme i Sjøring Sø kaldet Rostrup Holme, og Færgegaards Borg i samme Sø, og flere Steder”.

Aagaard er i artsomtalen så grundig, at han anvender arternes latinske betegnelser for at præcisere for eftertiden, hvilke fuglearter der lægger de æg, som indsamles i Thy.

Han går således umiddelbart ud fra, at thyboernes (almuens) ”taer” kan oversættes til det rigsdanske ”terner”. Aagaard har næppe været ornitologisk interesseret, og han har muligvis aldrig selv besøgt en fuglekoloni. Hans store indsats er derimod, at han med stor grundighed har indsamlet materiale til og udarbejdet en grundig beskrivelse af Thy. Han har indsamlet sit materiale under sit ophold i Thy, først som residerende kapellan i Thisted i 1798 og som sognepræst i Skjoldborg-Kallerup i årene 1799-1806.

Aagaard lever i en tid, hvor der kun foreligger et enkelt bogværk om danske fugle, Erik Pontoppidans (1698-1764) Danmarksbeskrivelse, ”Danske Atlas”, fra 1763. Bogværkets Tomus (bind) I omfatter en dansk fugleliste på 234 arter, der er samlet af Morten Thrane Brünnich (1737-1827).

Aagaard har muligvis ejet dette bogværk, for det er tydeligt, at han har benyttet Tomus I, mens han skriver afsnittet om søernes ternearter og deres latinske artsbetegnelser. Han har medtaget bogværkets eneste tre nævnte ternearters latinske betegnelser. Aagaard har derimod ikke benyttet Pontoppidans danske fuglenavne i sin bog. Han har benyttet egnsnavnene fra Thy sammen med Brünnichs latinske betegnelser.

Aagaard nævner følgende tre ”ternearter” i sin oversigt (med understregning):

”Hattaer” - *Sterna paradisæa*. Den latinske betegnelse har dengang dækket over ”kystterne” - nu ”havterne”. Aagaards ”hattaer” har helt sikkert været hættemåger. Arten passer helt til Aagaards beskrivelse, og den har altid været den almindeligste fugl på holmene i Thy. Ejerne af Madstedborg har tidligere kaldt hættemågen for ”hat-taer”. Havternen yngler kun på øer og

strandenge ved kysten og har aldrig ynglet i egentlige indsøer hverken i Thy eller i andre danske landsdele. Havternen har derimod med stor sandsynlighed ynglet på Flegbusken ved Agger.

"Splittaer" - *Sterna hirundo*. Den latinske betegnelse har dengang dækket over "terne", "søterne" eller "hætteterne" - nu "fjordterne". Ejerne af Madstedborg har tidligere kaldt fjordternen for "lille split-tar". Aagaards "Splittaer" er helt sikkert splitternen *Sterna sandvichensis*, som i 1800-tallet også hedder "kentisk terne" og "stor split-tær" hos ejerne af Madstedborg. Splitternen har tidligere ynglet i store og meget tætte kolonier på flere hundrede par i indsøerne i Thy. Nu findes den kun på holme ved havkyster. Artens atypiske yngleforekomster i indsøer i Thy skyldes egnens marine præg og klima og ophører sandsynligvis i 1941 (Madstedborg).

Idag ved vi, at Aagaards "Splittaer" også har omfattet sandternen *Gelochelidon nilotica*. Den er før 1819 helt ukendt som dansk fugl! Arten har i al ubemærkethed ynglet på strandenge og holme i Thy - måske helt fra middelalderen - indtil den registreres på holmene i Sjørring Sø i 1870'erne, hvor den har ynglet i løse kolonistrukturer på højst få hundrede par.

"Blaataer" - *Sterna nigra* hedder "sortterne" på rigsdansk. Aagaard har sandsynligvis kendt denne lille terneart, der dengang er vidt udbredt i Thy, hvor den er almindelig i søer, damme, i mange moser og sumpområder. Sortterneerne yngler gerne mange par sammen, og de anbringer deres reder på utilgængelige biotoper med hængedynd, åbne rørsumpe med flydende vandplanter mv. Sortternens æg har næppe nogensinde været indsamlet som mågeæg.

Pontoppidan, Aagaard og Brünnich har tilsyneladende ikke kendt til eksistensen af arterne, hættemåge, splitterne og sandterne, som danske ynglefugle!

Aagaard skriver om mågefuglenes æglægningsperioder og om indsamlingsmåden:

"Hattaerne komme først i Foraaret, og lægge først Æg omtrent midt i April. Naar man har borttaget deres Æg i en Maanedstid, til midt i Maj, i den Orden, at hvor der ere 3 Æg eller det fulde Antal, borttages de alle, da den lægger paa ny, hvor der ere 2, tages det ene, og hvor der kun er 1, bliver det liggende; saa lader man dem tilsidst have Roe til at udklække Unger, hvoraf

ogsaa borttages nogle. Splittaernes Unger spises ikke. Disse begynde først at lægge Æg midt i Maj. Naar man altsaa ophører at borttage Hattaernes, saa begynder man at tage Splittaernes Æg, hvilket varer omtrent lige saa længe. Splittaerne lægge kun eet Æg; men paa den Plet som de udvælge sig, er det ene Rede saa umiddelbar tæt ved det andet, at Jorden der er ganske skiult med Æg. Man afdelel derfor med Pæle denne tæt belagte Plads i 2 Dele, og borttager den ene Dag paa den halve Deel, og næste Dag paa den anden halve Deel. Efterdi Splittaerne kun lægge eet Æg, saa tages her reent bort, da de lægge på ny. Efter en Maaned Tid tilsteder man ogsaa disse at udklække en Yngel. Ligesaa sjeldent som det er, at Hattaerne ruge paa 4 Æg; saa sjeldent er det og, at Splittaerne ruge paa 2".

Aagaard skriver endvidere følgende:

"Paa den i Spering Søe, Søegaard tilhørende Holm, samles hveranden Dag 6-8 Oll af Hattaernes Æg. Men ogsaa her er en Dag samlet 16 Oll, hvilket kommer an paa Splittaerne, der fløtte imellem disse 3 nærliggende Holme i Sjørring og Spering Søe, og eet Aar ere talrigere paa den ene, endpaa den anden".

Aagaards optegnelser over antallet af indsamlede mågeæg virker meget præcise (1 Oll/Ol = 80 stykker). Den gamle måleenhed, "oll/ol", er oprindeligt anvendt om antallet af æg og sild. Det store antal, 16 Oll, svarer således til 1280 æg efter få timers indsamling!

Aagaard er helt opmærksom på, at Splittaerne/Splitterne har flyttet kolonierne mellem øerne med års mellemrum. Denne adfærd er karakteristisk for netop denne art, hvorimod Hattaerne/Hættemågerne i udpræget grad er trofaste over for den engang valgte yngleplads.

Aagaard skriver om forpagtningsindtægter fra fugleholme:

"Af disse tvende Rostrup-Holme har været svaret aarlig 16 Rigsdaler; men nu 10 Rd. i Forpagtning, allene for de Æg og Unger af Taer, som samles derpaa. Undertiden har hveranden Dag været samlet 1280 Æg paa disse Holme".

Heibergs beretning fra 1886 om mågefugle og mågeæg i Thy

Først med lægen Peter Wilken Heibergs (1840-1920) bog, "Thylands Fugle" (1886), får omverdenen indgående kendskab til fuglelivet i

Mågefuglenes æglægningsperioder

Mågefuglene har ligesom andre vilde fugle en kort æglægningsperiode. De tre arter lægger æg med to ugers forskydning, således at perioden med frisklagte æg strækker sig sammenlagt over en måned fra midten af april til midten af maj. Ved kontinuerlig ægindsamlinger kan perioden forlænges med 2 uger til 6 uger. Indsamlinger har kunnet foretages indtil udgangen af maj måned, men arterne opgiver så at lægge flere ægkuld det år, parrene opløses, og fuglene forlader efterhånden ynglekolonien, og risikoen for, at en del af dem vender tilbage til en anden holm det efterfølgende forår, har været stor.

Æglægningsperioderne for de tre arter er følgende i Thy og på Thyholm:

Hættemågen lægger - afhængig af vejrliget - 3-ægs kuld fra midten af april til midten af maj på beskyttede lokaliteter i indsøer, hvorimod æggene lægges 1-2 uger eller endog lidt senere på de vejrmæssigt udsatte lokaliteter ved havet. Sandflugtskommissær Carl Christian Andresen (1812-68), "Kammerherren fra Taabel", oplyser, at mågeæggene indsamles på Flegbusken ved Agger "i en fire ugers periode indtil Sct. Hans dag".

Splitternen lægger 2-ægs kuld i maj, hvorimod sandternen først lægger 3-ægs kuld i perioden fra midten af maj til første uge af juni.

Særligt om ægindsamlinger på Madstedborg
Madstedborg, der har ét matrikelnummer, tilhører de to gårde i Madsted, "Madstedgård" og "Ågård". Ejerne, slægterne Søndergaard og Pedersen, har gennem generationer i uskiftet fællesskab udnyttet holmens store mågefuglekolonier og deres rige muligheder for indsamling af æg, der oprindeligt også har omfattet de store terners æg.

Madstedborgs ejere har uden tvivl haft stor fordel af udtørringerne af Sjørring Sø og Sperling Sø, der gennemføres i årene frem til 1879. En del af hættemågerne, alle splitterne og en stor del af sandterne har måttet flytte fra de udtørrede søer. De er sandsynligvis flyttet til Madstedborg i den dengang vandrige Ove Sø, der er en ideel ynglebiotop de næste 6 årtier.

M. Ewald Hansen, Thisted, senere Århus, skriver i 1907 om mågeægsindsamling på Madstedborg bl.a.:

"Endvidere samles der i April-Maj en Mængde Maage- og Terneæg; det er hændet, at

Al Færdsel,

Opsamling og Fiskeri paa min Ejendom forbydes. J. E. Christensen, Læsbjergaard, Østerild.

Advarsel.

Det forbydes Enhver at gjøre Vandgang paa Hindfels Fugleholm, og Enhver, som træffes paa Den, vil blive straffet efter Loven.

Det bemærkes, at den, som kan give Oplysning og bevise, at den Ulovlige opsamler Æg, vil kunne erholde en Belønning af 10 Kr.

25. April 1915.

J. Øvergaard.

Annoncer i Thisted Amts Avis. »Advarsel« fra den 27. april 1915. »Al Færdsel« fra den 13. april 1920.

der paa en enkelt Dag er opsamlet ca. 1500, og det er kun en lille Del, der findes... Indsamlingen sker efter et bestemt System for ikke at skade Kolonierne".

Ifølge Ewald Hansen har Madstedborgs ejere indført et frivilligt forbud mod indsamling af terneæg allerede i ca. 1900, angiveligt fordi ejerne "... for Gødningens Skyld nødig vilde miste Ternerne". Der er først indført forbud mod indsamling af terneæg med jagtloven af 1922.

Holmens ejere har allerede dengang indset værdien af den guano (= gødning af fugleekskremitter og fiskerester, der ophobes i havfuglekolonier), som især splitterne, takket være deres tidligere massive forekomst, har tilført holmen til gavn for græsvækst og kreaturer og dermed også for holmens ejere.

Der er herefter kun indsamlet hættemågeæg på Madstedborg.

Bernt Løppenthin (1904-94), København, skriver i 1943 bl.a.:

"Hættemaagebestanden har nok været faatalligere 1941 end i de tidligere Aar, men nogen meget iøjnefaldende Nedgang var dog endnu ikke at spore. Som nævnt havde man samlet 24-25.000 Æg mod normalt ca. 30.000; et af de seneste Aar (1939) havde endog givet 38.000 Æg med Indsamlingstid til og med 25. Maj. Til trods for, at man 1942 maatte samle Maageæg til og med 10. Juni, havde man paa Madstedborg indstillet Ægsamlingen 1. Juni, da denne, selvom de dette Aar usædvanlig høje

*Udsnit af hættemåge-kolonien på Madstedborg i Ove Sø i juni 1916. I baggrunden ses det dengang træløse landskab.
Foto: Alfred Scharling.*

Ægpriser toges i Betragtning (7 øre pr. Stk., 1941: 3 øre, ellers 1½-2 øre pr. Æg), ikke kunde svare sig. Æghøsten havde 1942 - med 6 Dages længere Samlingstid end normalt - været 8.000 Stk. Jeg vil anslaa Bestanden til ca. 1.000 Par".

En del af hættemågerne flytter i 1942 fra holmen i den lavvandede Ove Sø videre mod syd til Gl. Ørum Fuglholm og måske også til Hindsels Fuglholm.

Hættemågerne (og sandterne) vender tilbage til Madstedborg allerede i 1943, hvor vandstanden igen er blevet højere end i 1942. Bestanden er dog aldrig siden af samme størrelse som før. Som følge heraf samles der færre og færre mågeæg i årene efter 1941. Årsagen hertil er, at holmen i stadigt stigende omfang hjem søges af landrovdyr, især ræve, fra Sønderhå. Det har været let for dem at gå eller svømme ud til holmen gennem det lave vand.

Thisted Amts Avis skriver den 12. maj 1949 bl.a. således:

"Paa Madstedborg i Ove Sø, der plejer at give stort Udbytte at Maageæg, har Indsamlingen de sidste Aar givet mindre og mindre, og i Aar er det rent daarligt. Det skyldes formentlig, at ved vandstandssænkningen (i 1931, forf) er Vandet blevet saa lavt ind mod Sønderhaa, at Ræve kan vade ud og hjem søge øens Fugle, og dette bevirker, at de ikke vil ruge der i tilnærmelsesvis samme Antal som

tidligere".

Som følge af den fortsat faldende vandstand i Ove Sø i 1950'erne flytter en del af hættemågerne ud til nye, mindre holme i søen. Det formodes, at de sidste hættemåger er flyttet fra selve Madstedborg i ca. 1970. Siden da har arten forsøgt at etablere mindre ynglekolonier i tagrørene på holmens østside ind mod Sønderhå.

Indsamlerens erindringer om Madstedborg

Nanna Kobberø Petersen, (f. 1934), der er født Søndergaard, har haft sin opvækst på "Madstedgård". Hun har i et brev fortalt om sine erindringer om indsamlinger af mågeæg på Madstedborg i 1940'erne:

"Hver dag i den månedstid, det varede, var der fire voksne mennesker fra hver af de to gårde derude for at samle æg Ægindsamlingen var organiseret efter en bestemt plan. Hele flokken gik i zig-zag, så hele øen blev finkæmmet hver dag Når en måge havde tre æg i sin rede, begyndte den at ruge. Derfor måtte vi kun tage æg fra reder med ét æg og to æg. Reder med tre æg var oversete reder. Der blev samlet adskillige spandfulde æg Hver dag havde vi 10 til 12 ægkasser med ovre på øen. Æggene skulle pakkes derovre, så de meget tynde æggeskaller ikke knækkede på hjemturen.

Mågeæggene blev solgt til England. Det gav en god indtjening.

Omkring 1950 begyndte mekaniseringen inden for landbruget, og folkeholdet på "Ågård" og "Madstedgård" blev ligesom på andre gårde reduceret betydeligt. Ægindsamlingen kunne ikke klares mere, så den ophørte sidst i 1940'erne, da efterspørgslen blev mindre, og priserne heller ikke længere var så gode".

Det bemærkes, at Nanna Petersen redegør for, at man har undladt at indsamle 3 ægs kuld på Madstedborg. Det bekræftes af tjenestefolk på gårdene og af en lang artikel i Thisted Amts Tidende den 28. maj 1943.

Mågeægsindsamlingerne på Madstedborg har altid været gennemført i fællesskab mellem de to gårde. Der har normalt deltaget 3-4 personer fra hver gård. Gårdenes sønner og døtre er indgået i holdene, der også har været ledsaget af børn og unge fra naboejendomme mv.

Turene til Madstedborg har været populære hos gårdenes folkehold, da de har været behagelige adspredelser i dagligdagen.

Om formiddagen sejler hvert hold samtidig med hver sin båd fra hver sit fortøjningssted ud til holmens sydbred. Nogle gange oplever de, at havgusen lægger sig over søen og giver nedsat sigtbarhed under sejladsen. Det er før, træerne ved Hokelbakke giver læ.

De to hold lander på hvert sit sted på holmen, og de begynder straks at samle æg efter et ganske bestemt mønster, der sikrer, at flest mulige mågereder bliver fundet.

Kristian Iversen (1929-96), der har tjent som 2. karl på "Madstedgård" i 1945-46 fortæller, at "det ene hold går højre om, og det andet hold går venstre om" på øen. De mødes på den modsatte ende af øen og går tilbage på de midterste dele af øen.

Alle medbringer zinkspande, der er foret i bunden med græs for at skåne æggene. Reder med 1- og 2-ægskuld bliver alle indsamlet. 3-ægskuld bliver liggende, da æggene kan være rugede.

Niels Peter Nielsen ("Mølle-Peter"), (f. 1904), har i perioder i 1915-30 arbejdet på gårdene i Madsted. Han erindrer, at han har været med til at indsamle ca. 4.000 æg hver 2. dag, når der har været flest.

Poul Søndergaard, (f. 1914), "Rishøjgård" i Madsted, oplyser, at han er med på holmen for første gang som 10-årig. Han får en spandfuld æg med hjem som løn. Poul Søndergaard har arbejdet som forkarl på "Madstedgård" i 1934-

36. Han erindrer, at der i de gode år har kunnet indsamles op til ca. 5.000 æg hver 2. dag.

Jens Christian Bisgaard, (f. 1920), har været med på holmen som 12-årig i "Madstedgård"-båden og fra 1939 som forkarl i "Ågård"-båden. Han får ca. 10 mågeæg efter første tur i 1932. Han har været med til at indsamle op til ca. 3.000 æg hver 2. dag.

Efter ægindsamlingen sejler alle tilbage til bredden med æggene i spande. Inde på gårdene lægges æggene over i 30 ægs-bakker og i 360 ægs-kasser. Kristian Kristensen (1920-98), der har tjent på begge gårde i dele af perioden 1937-1954 som 2. karl og senere som forkarl, mener, at pakningen sker på "Ågård". Dette arbejde er sandsynligvis udført af ejerne selv. Nanna Petersen mener dog, at æggene er pakket i kasser ude på holmen i de senere år.

Kristian Kristensen erindrer, at da mågeæggene er for små til ægbakkerne, lægges de i kasser med et lag fintsnittet halm ("hakkelse") mellem hvert lag æg.

Annelise Siem, Morup Mølle, f. Christensen i 1935 i Svankjær, har tjent på "Madstedgård" i perioden 1952-54. Hun oplyser, at hun ror alene over til en lille ny holm hver 2. dag, hvor hun indsamler $\frac{3}{4}$ spandfuld æg. "Ågård" har samlet æggene ind på Madstedborg i samme periode, mener hun.

Folmer Kobberø Søndergaard (f. 1936), Lodbjerg, har haft sin opvækst på "Madstedgård" og har derfor deltaget i mågeægsindsamlingerne på Madstedborg fra ca. 1946. Han oplyser, at det ikke længere er lønsomt at samle mågeæg ind på holmen efter 1954.

Alfred Johan Jensen, f. 1934 i Spails, har tjent på "Ågård" i flere år i 1950'erne, og Bent Erik Jensen, f. 1930 i Svankjær, har tjent samme sted i 1961. De har samlet 2-3 spandfulde mågeæg sammen for "Ågård" hver 2. dag i nogle år i 1970'erne på den lille holm syd for Madstedborg. Her har de to gårde, "Ågård" og "Madstedgård", således samlet deres sidste mågeæg til eget og andres forbrug på denne lille holm, som måske har huset sognets sidste hættemåge-koloni.

Af og til er der kommet især unge mennesker fra Sønderhå til Madstedborg for at samle mågeæg - naturligvis uden tilladelse. Når deres færden kunne ses fra Madsted, er der blevet sat en båd i vandet. Nogle gange lykkedes det at

Hattemåger og splitternes på Madstedborg i Ove Sø i juni 1916. Det hvide område på holmen under fuglene skyldes splitternernes kraftige ekskrementer (Guano). I baggrunden ses gårde i Madsted. Foto: Alfred Scharling.

overraske dem.

Jens Christian Bisgaard husker, at han har været med ejeren af "Ågård", Peter Nielsen Pedersen (1900-76), i et sådan ærinde i 1936. De overrasker de unge Sønderhå-folk, der står med store buler i bukselommerne, som er fyldt op med mågeæg. Peter Pedersen spørger: "Hva' laver I?". "Ingenting!", svarer de unge, hvorefter Peter Pedersen slår dem på lommerne, så alle æggene knuses! Herefter sejler Madstedfolkene hjem igen.

Brødrene Alfred Kvejborg (1915-94) og Jens Kvejborg (1919-96), begge Sønderhå, har fortalt om dengang, de har været på Madstedborg i årene før 1930 for at hente mågeæg. Det var før den sidste store vandstandssænkning i 1931 på 70 centimeter. Vandet har dengang nået dem til brystet. Deres besøg har ofte medført, at der sættes en båd i søen på Madsted-siden, så de må skynde sig tilbage med deres æg.

Hans Jørgen Nielsen, f. 1927 i Sønderhå, fortæller, at faderen, Jens Dusenius Nielsen, har telefoneret over til Madstedborgs ejere i 1933 for at spørge om lov til at samle nogle mågeæg på holmen. Han ringer to gange og får lov begge gange. Herefter vil han ikke ringe flere gange. En stor del af familien sejler derover i deres båd for at samle æg. Der er dog altid blevet et æg tilbage i rederne, forsikrer Hans Jørgen Nielsen.

Egon Johansen (f. 1937) og Finn Vorup Munkholm (f. 1945), begge født i Sønderhå og nu bosiddende i Hørdum, vedkender sig gerne, at de har været på Madstedborg mange gange for at samle nogle få æg til familiernes husholdninger. Finn Munkholm har især været på holmen i 1950'erne.

Hattemågen (»Hat-tar«) ruger på sine æg. Madstedborg i Ove Sø i juni 1916. Foto: Alfred Scharling.

Egon Johansen fortæller, at han engang i årene 1948-49 er sammen med 14 andre drenge på Madstedborg. Drengene er til fødselsdagsfest hos Børge Pedersen (1937-90), Sønderhå, senere Vestervig. De får den ide at forlægge festen til Madstedborg, hvor der er mange måger. Der bliver råbt højt efter dem fra Madsted-bredden, og de løber hjem igen med deres æg.

Jens Nielsen, f. 1952 og opvokset i Sønderhå, fortæller, at han i årene 1960-61 har besøgt holmen sammen med sine forældre, Laura Nielsen (1923-98), f. Madsen i Ydby, og Ejnar Nielsen (1917-90), samt storebroderen, Henning Nielsen, f. 1950. Familien går over på holmen, hvor der er mange måger, for at samle æg. Faderen forklarer, at der altid skal være et æg tilbage i reden, så fuglene har noget at vende tilbage til.

Andreas Pedersen (1902-94), der har været holmens nærmeste nabo, har tilsyneladende været eneste beboer i Sønderhå, som har fået tilladelse fra Madstedborgs ejere til at indsamle mågeæg hvert år til familiens husholdning i den første del af perioden. Familien har haft en båd liggende på søbredden.

Tilladelsen til Andreas Pedersen er resultatet af hans samarbejde med holmens ejere om at holde opsyn med holmen og lade deres kreaturer blive trukket eller kørt over hans eng og gennem det lave vand til/fra holmen forår og efterår.

Der er ingen tvivl om, at det har været accepteret i Sønderhå, at dets unge måske i århundreder op til ca. 1960 har været på Madstedborg for at tage æg til husholdningerne eller til deres små ægsamlinger. Familierne har altid modtaget og spist de stjalne mågeæg uden bemærkninger. Samfærdslen mellem de to sogne, Hvidbjerg vesten Aa og Sønderhå, der udgør de nordlige bredder af den lange Ove Sø, har førhen været

Hættemågens rede med de dyrebare æg. Madstedborg i Ove Sø i juni 1916. Foto: Alfred Scharling.

meget beskeden. Holmens ejere i Madsted har været helt ukendte for beboerne i Sønderhå.

Omvendt har det ikke været populært hos ejerne i Madsted, at deres holm har været udsat for de mange besøge. De har opfattet dem som en krænkelse af deres ejendomsret og måske også en trussel på deres pengepung.

Særligt om ægindsamlinger på Gl. Ørums fugleholm m.v.

Der har altid været ynglepladser for mågefugle i og ved den store sø i Sydthy, som skiftevis har heddet Ørum Sø eller Flade Sø. Dens vandflade strækker sig endnu i 1860'erne ubrudt fra Agger i sydvest til Ørum i nordøst. Heiberg oplyser, at der dengang har været store mågefuglekolonier på Stenholmen og Handrup Odde. Der er ingen tvivl om, at der er indsamlet mange æg på de to lokaliteter.

Entrepenører med rutine fra Sjørring Sø påbegynder udtørring af Flade (Ørum) Sø i 1868.

Søen er helt eller delvist udtørret i perioden 1878-82. En tegning af A. Riis Carstensen i "Illustreret Tidende", sandsynligvis fra 1880, viser en fugleø i Flade Sø med mange måger og terner. Det må derfor antages, at der også kan have været mågeægsindsamlinger i den tørre periode.

Udtørningsprojektet opgives, og vandet indtager området igen. Vandstanden er lavere end før udtørringen, så der opstår to søer, Flade Sø og Ørum Sø, der adskilles af en landtange ved Tolbøl.

I Ørum Sø opstår der en holm ud for Gl. Ørum. Den er selvstændig matrikuleret under navnet "Tagholm". Betegnelsen "tag" kan stamme fra tagrør, men det er ikke sandsynligt. På forarbejderne til Videnskabernes Selskabs kort fra 1795 hedder holmen "Törholm". Det er

Bent Erik Jensen, Svankjær, på den nye holm syd for Madstedborg for at samle et par spandfulde mågeæg i ca. 1972. Foto: Alfred Johan Jensen.

sandsynligt, at der i begge tilfælde er tale om sproglige misforståelser hos de udsendte geodæter, der ikke har kunnet oversætte thyboernes dialekt. Holmen har i folkemunde helt sikkert heddet "Taer-holm" (Terneholm), og den betegnelse er en mere dækkende betegnelse for holmen. I det følgende benævnes holmen "Gl. Ørums Fuglholm".

Heiberg besøgte området i 1885, og han oplyser, at antallet af hættemågereder i Flade-Ørum Sø er ca. 6.000.

Aksel Jensen ("Aksel Central"), f. 1920 i Morup Mølle, har mange erindringer om "Gl. Ørum" og holmen. Hans far, Søren Christian Jensen (1882-1954) og farfar, Anders Jensen (1843-1934), har begge arbejdet på gården i henholdsvis 1896-1932 og ca. 1863-1923, ligesom de begge har deltaget i indsamlinger af mågeæg på holmen. Fader og søn har således arbejdet på samme arbejdsplads i perioden 1896-1923!

Det har ifølge Aksel Jensen tidligere været skik på "Gl. Ørum" at indsamle 1- og 2-ægskuld. 3-ægskuld smides i vandet for at tvinge mågerne til at lægge nyt kuld.

Kristian Nielsen Guld (1881-1963) køber "Gl. Ørum" i 1934, og viderefører indsamlingen af mågeæg til eksport til England. Datteren Elna Marie Bangsgaard, Hundborg, f. Guld i 1908, fortæller, at det er nødvendigt at indsamle æg hver dag i højsæsonen. Hvis der en sjælden gang er 3 æg i reden, lægges de i en spand for sig. De indgår i gårdens egen husholdning, efter at de er slået ud i en kop.

Jens Peter Hyldahl (1911-98), der er født i

Jens N. Hilligsøe, »Ny Ørum«, og sønnesønnen Morten Bruhn Hilligsøe, nuværende ejer af »Gl. Ørum« på fugleholmen i maj 1964. Pressefoto af Tage Jensen i Thisted Amtstidende 27. maj 1964.

Nørhå, og som har boet og virket i næsten hele sit liv i Sønderhå, har tjent hos Guld på ”Gl. Ørum” i 1934-35. Han fortæller, at han har været med til at samle mange mågeæg på Fuglholmen: 700-800 pr. dag, 1.600 pr. 2. dag eller 2.500 pr. 3. dag.

Løppenthin skriver i 1942 om Gl. Ørums Fuglholm bl.a.:

”Bestanden af Hættemaager. (..) kan sættes til ca. 3.000 Par. Grundet paa Ægsamlingen, der dette Aar skulde fortsættes til 10. Juni, saas kun de Æg i Rederne, der var lagt samme Eftermiddag, Indtil mit Besøg havde man faaet 83 Kasser à 360 Æg hvorfor man kunde beregne en samlet Høst paa ca. 30.000 Æg. Særlig gode Dage havde givet 12-1300 Æg”.

Som tidligere nævnt formodes det, at en del af hættemågerne er flyttet fra Madstedborg i den lavvandede Ove Sø i 1942 til Gl. Ørum Fuglholm. De store indsamlingstal fra 1942 bekræfter dette.

I Thisted Amts Avis den 12. maj 1949 bliver Kristian Nielsen Guld (1881-1963) citeret for, at der den 18. april er indsamlet 50 mågeæg. En lille måned senere indsamles der 8-900 æg pr. dag eller 10-1200 æg pr. dag ved 4 indsamlinger om ugen.

Knud Daniel Larsen, f. 1938 i Handerup, fortæller om en episode med Kristian Guld i ca. 1950. Knud Daniel Larsen tilbringer meget fritid

med fiskestang i båden nede i Ørum Sø foran åmundingen. Kristian Guld, der er en meget fredsommelig mand, bemærker dog, at han ikke behøver at ligge så længe ved holmen, mens mågerne ruger.

Karl Christian Brogård, Vilhelmsminde, f. 1915 i Villerup, der har tjent på ”Gl. Ørum” under såvel Kristian Guld som Villum Hilligsøe med afbrydelser i perioden 1938-82, oplyser, at han har været med til at samle 7-8 zinkspandfulde, når det har været bedst. Sæsonens første æg har kostet 1 kr. pr. stk.

Karl Brogård oplyser endvidere, at Jens N. Hilligsøe (1900-89), ”Ny Ørum”, har samlet mågeæg på fugleholmen, indtil 86 års alderen! Jens Hilligsøe har været meget rolig og omhyggelig med at undgå at overse nogle mågeæg.

Aksel Jensen oplyser, at ”Gl. Ørum” benytter rigtige ægbakker og savsmuld fra ca. 1958. Indsamlingen finder sted hver 2. eller 3. dag af Jens Hilligsøe for sønnen på ”Gl. Ørum”, Villum Hilligsøe (1932-84). Der kan indsamles ca. 10 zinkspandfulde æg hver 2. eller 3. dag - måske op til 1000 æg pr. gang.

Anton Linnet, Sjørring, f. 1949, har arbejdet på ”Gl. Ørum” i 1964-65. Han har været med til at samle 1600-1800 mågeæg hver 2. dag sammen med Jens og Villum Hilligsøe.

Eigil Thusgaard Andersen, Lodbjerg, f. 1936, har bistået Jens Hilligsøe med indsamling af mågeæg flere gange i midten af 1970’erne. Han husker, at der kunne indsamles 1500 æg hver 2. dag.

Villum Hilligsøes hustru, Anne-Lise Steinfath Hilligsøe, f. 1932 i Sdr. Stenderup, flytter til ”Gl. Ørum” i 1962. Hun fortæller, at der skal 3-4 personer til for at kunne indsamle æggene på holmen inden for en time. De går frem efter et bestemt mønster, der sikrer, at hele holmen afsøges.

Lise Hilligsøe har bistået sin svigerfar, Jens Hilligsøe, mange gange med ægindsamlingerne på holmen. Hun husker nogle episoder med Jens Hilligsøe, der illustrerer hans ildhu og temperament, når det gælder mågeæg. Den 82-årige Jens Hilligsøe har taget svigerdatteren og hans 90-årige halvbror, Ingvard Nørgaard (1895-1991), Øster Vandet, med ud til holmen for at samle mågeæg. Ingvard Nørgaard har altid set frem til disse ture sammen med Jens Hilligsøe.

Holmen er meget ujævn, og der sker det meget uheldige, at Ingvard Nørgaard falder og

*Udsnit af hættemåge-kolonien over Gl. Ørum Fuglholm.
Pressefoto af Tage Jensen i Thisted Amtstidende
27. maj 1964.*

slår sig. Hans næse bløder, men hvad meget værre er: Han taber en spand med mågeæg, og flere af dem går i stykker. Jens Hilligsøe mister besindelsen og skælder sin ulykkelige storebror ud for de spildte æg, mens denne stadigvæk ligger ned på øen!

Lise Hilligsøe husker en anden episode med sin svigerfar. De er taget ud på holmen sammen med hendes veninde. Vinden er frisket op, og der er både strøm og bølger i søen. Jens Hilligsøe er lige glad med vejret. De skal derover for at indsamle mågeæg. Under deres ophold på holmen blæser det endnu mere op, og det medfører, at veninden ikke tør sejle tilbage til fastlandet med Jens Hilligsøe. Han bliver meget vred, skælder pigerne ud og sejler alene tilbage!

Lise Hilligsøe bliver på holmen sammen med veninden, og de ser ingen anden udvej end at markere deres nød ved hjælp af en hvid klud. Villum Hilligsøe ser kluden og sejler ud for at hente dem, for veninden tør godt sejle med ham!

Lise og Villum Hilligsøes børn, Lisbeth, f. 1959, og Morten Bruhn Hilligsøe, f. 1958, deltager altid i indsamlingerne af mågeæg på holmen efter skoletid sammen med moderen og farfaren. Villum Hilligsøe er med, når arbejdet på markerne og i staldene tillader det.

Når de kommer hjem, er kasser, hammer, søm og savsmuld klar. Pakningen i kasser finder sted med største forsigtighed i garagen, for æggets flade side skal vende nedad. Gør den ikke det, bliver ægget mast. Det er et arbejde for professionelle! Der hældes meget savsmuld over hvert lag, kasserne sømmes til, og de er klar til transporten over Nordsøen til England. Lise Hilligsøe husker, at der er rotter på holmen i nogle år omkring 1978. De er en plage på

holmen, hvor de spiser mange æg. Hun og svigerfaren har lagt meget rottegift ned i hullerne, og skadedyrene forsvinder.

Henrik Vang Christensen, f. 1970 i Hundborg, har ringmærket mange hættemåger på holmen i 1990'erne. Han ser nogle gange mosegrise under sine besøg i maj-juni.

Lise Hilligsøe har været på holmen igen i 1998. Børnebørnene har gerne villet have farmoren med derud. Det har været dejligt at opleve holmen igen efter 14 års pause, fortæller hun.

Der har også været enkelte andre hættemågekolonier i Flade-Ørum Sø-området. Mellem søerne ved halvøen syd for Tolbøl ligger Roddenbjerg Sø. Her har Ejgil Lodahl Andersen, f. 1940 i Lodbjerg, samlet mågeæg i årene 1950-53. Kolonien har ligget i kanten af tagrørsbevoksningen. Han har slået kryds på æggene, så han kan se, hvilke æg der står for tur til indsamling. Han har samlet 75-100 æg pr. gang, og de leveres til bagermester Holger Andersen, Morup Mølle, der henter dem på sin brødtur til Lodbjerg. Bagermesteren har anvendt æggene i sit bageri.

Ejgil Lodahl Andersen fortæller, at han som dreng ikke har været bekendt med, at mågeæg kun har måttet samles indtil den 25. maj. Han har ellers været vant til, at den stedlige myndighedsperson, klitplantøren i Lodbjerg Klitplantage, Ludvig Kristian Geleff (1901-77) har grebet ind ved jagtlovsovertrædelser, hvis "noget er gået for vidt".

Der har været en mindre hættemågekoloni på ca. 75 par i 1952 i kanalen ved Trankær langs sydøstbredden af Ørum Sø. Flere af områdets unge har samlet mågeæg i denne koloni til husbehov, bl.a. Leo Raun Thøgersen, f. 1937 i Horsfeldt.

Ørum Fuglholm er den eneste af de gamle fugleholme, der fortsat har en stor hættemågekoloni. Holmen er også det eneste sted, hvor traditionerne med indsamling af mågeæg er bibeholdt indtil 1982.

Særligt om ægindsamlinger på Hindsels Fuglholm

Der er altid indsamlet mågeæg på Hindsels Fuglholm, der er på 4,6 tdr. land, hvoraf 2 tdr. vand er indsøer.

Der foreligger en beskrivelse af holmen i Erik Pontoppidans Danmarksbeskrivelse 1763:

Morten Bruhn Hilligsøe på Gl. Ørum Fuglholm i maj 1974. Mågeæggenes fordeles på flere spande, så der ikke er æg over spandenes kanter.

Foto: Mette Schjødt, Kolding.

”Ved Hindsels ligger en liden Holm af 2000 Alens Omkreds, hvorpaa kan avles 10. til 12. Læs Høe, samme har ingen andre Beboere end Fugle, hvis Æg engang om Aaret borttages af dem fra Hindsels, disse Fugle ere Viber, Ryler, Strand-Bekasiner, Heiler, Brushøns, foruden visse Slags Maager og Terner, som her kaldes Haatar og Blaatar”.

Holmen benævnes ”Grundholm” på Videnskabernes Selskabs Kort over Bøvling Amt fra 1795. Navnet kan være inspireret af, at holmen ligger for enden af et langt undersøisk stenrev, der strækker sig ud fra Thyholms kyst ved ”Hindsels”. Stenrevet kommer frem til vandomverfladen ved lavvande.

Heiberg oplyser, at derpå hans tid (ca. 1885) årligt indsamles ca. 14.000 æg til gården ”Hindsels”.

Det har været karakteristisk for holmen i Limfjorden, at den altid har ligget meget udsat for fremmedes landgang. Heiberg skriver således:

”Selv Hindselsholm, der dog ligger i Fjorden umiddelbart ved Kysten og tæt ved Ejernes Gaard, hemsøges ofte om Natten af Uvedkommende, som da hensynsløst plyndrer Rederne med saavel friske som rugede Æg og saaledes ødelægger Bestanden og forstyrrer Freden;.. ”.

Holmen er besøgt af forfatteren og maleren, Achton Friis (1871-1939), og maleren og grafiker, Johannes Larsen (1867-1961), den 25. juli 1924 under deres rundrejse til alle danske småøer og holme. De besøger holmen ved udløbet af fuglenes yngletid.

Achton Friis skriver bl.a.:

”Over den lille rørklædte holm løfter sig straks ved vor ankomst så kolossale mængder af måger, at jeg ikke mindes at have set noget lignende, og en øredøvende skrigen fylder luften. Da fuglene i nogen tid har svævet som en tæt sky over holmen, daler de langsomt som tusinder af snefug ned over det dybbå vand, hvor de kaster sig. Som to hvide rev strækker fugleskaren sig udfra holmen i nord og syd.

Det viser sig at være to store kolonier af hættemåger og splitterner, som behersker øens fugleliv. I den velkomst, de bød os, må indbefattes guanostanken, som på læsiden af holmen møder os som et vel forberedt gasangreb og længe tvang os til at holde fingrene om næsen. Man bør ikke nærme sig stedet fra denne side uden gasmasker”.

Friis og Larsen bemærker, at de ældste hættemåge- og splitterner-unger er næsten flyvefærdige. Det viser, at ægindsamlingerne er ophørt omkring midten af juni 1924.

Det må formodes, at tjenestefolk fra ”Hindsels” har indsamlet mågeæg på holmen indtil ca. 1931. Omkring dette år indgår ”Hindsels” ejer siden 1917, Berthel Willadsen Askov Overgaard (1874-1950), mundtlig forpagtningsaftale om indsamling af mågeæggenes med Dusenius (Senius) Toft (1892-1952) - fornavnet har han fået, fordi han er 12. barn (”dusinet fuldt”) i børneflokket på heden ved Torsted ved Ulfborg.

Senius Tofts datter, Anna Kristiane Madsen, f. 1928, Hvidbjerg på Thyholm, fortæller at hendes far først har været styrmand på havene. Han flytter med sin ægtefælle, Maren Toft (1893-1980), f. Mogensen i Lem ved Ringkøbing, til Thyholm, hvor de selv bygger og driver husmandsstedet, ”Fjorblink”, ved Egebjerg nær fjorden. Senius Toft har en motorbåd ved Egebjerg og en pram ved ”Hindsels”.

Senius Toft har aldrig haft lyst til et slidsomt og bundet liv som husmand med en sparsom fortjeneste. Han er alsidig, kreativ og praktisk og ernærer sig bl.a. ved at male vindmøller, tjære hustage og bistå tømrere. Han har så vidt vides aldrig været arbejdsløs.

Senius Toft tjener gode penge på mågeæggenes i de ca. 20 år, forpagtningsaftalen gælder. Fortjenesten er ikke blevet mindre af, at han af og til har sejlet mågeæggenes fra holmen direkte til Egebjerg - altså uden om ”Hindsels”, som skulle have haft halvdelen! På egnen tales

der stadigvæk om, at Senius Toft har haft en "perron 1" ved "Hindsels" og en "perron 2" ved Egebjerg.

Anna Madsen bekræfter, at hendes far godt kan have gjort som beskrevet.

Anna Madsen husker, at faderen har det godt som forpagter af mågeæggene hos Askov Overgaard, der uden tvivl har været vidende om, at han ikke altid har fået sin andel af mågeæggene.

Da Askov Overgaard dør i 1950, bliver uregelmæssighederne afsløret af bl.a. afdødes bror, Christen Overgaard (1876-1954) fra København. Da Senius Toft ikke kan give tilfredsstillende forklaring, opsiges forpagtningsaftalen med øjeblikkelig virkning. Han dør allerede 2 år senere af lungebetændelse - kun 60 år gammel.

Den pensionerede polititjenestemand i Struer og senere i Hjern, Jens Astrup (1917-97), der er født i Styvel, skriver i sine erindringer om Senius Toft bl.a.:

"Toft havde en årrække forpagtet Hindsels fugleø, hvor der dengang var en stor koloni af hættemåger og splitterner - så stor, at vi i sommermånederne hjemmefra kunne se fuglene svæve som en hvid sky over øen....

.....I ægsamlingstiden roede jeg jævnlgt ud til øen.... en ægsamling varede et par timer. Imens baskede fuglene arrigt om ørerne på os. Jeg tror ligefrem de sigtede, når de slap en klat, for vi var næsten kalket hvide af fuglemøg, inden vi var færdige.

For vores hjælp fik vi en halv snes mågeæg med hjem i kasketten. Vi var nok lidt stolte af at vi på den måde kunne hjælpe til med husholdningen, men syntes på den anden side, at Toft var lidt nærig med æggene. Mor forsvarede Toft med, at æggene jo var kroner og ører for ham, og at han sikkert havde lige så stort behov for indtægter, som vi havde".

Senius Toft har jævnlgt været udsat for uvedkommendes landgang på holmen for at samle æg. De kommer især fra Jegindø og fra Mors. Han bygger et lille træskur på holmen, hvori han anbringer en seng, som han ofte overnatter i med en stor kæp og jagtgevær inden for rækkevidde for at kunne passe bedre på holmen og de dyrebare æg. Når mågefuglenes skrig vækker ham om natten og i de tidligste morgentimer, fyrer han et skud af.

Maren Tofts nevø, Gunnar Mogensen, f. 1928 på "Borregård" ved Hvidbjerg, fortæller, at

Senius Toft ofte har taget mågeæg med i båden på turen hjem til "Fjordblink" efter overnatningerne på holmen. Det er de mågeæg, der giver ham den store fortjeneste.

Askov Overgaard bistår forpagteren med at holde fremmede væk fra holmen. Jens Astrup fortæller således om ægrøverierne bl.a.:

"Da jeg mange år senere gjorde tjeneste som politimand i Struer, fortalte den gamle fisker, Valdemar Sjællænder, mig en historie, der havde relation til fugleøen. Han og hans makker havde været på fiskeri med deres sjægt i nærheden af øen. Inden de tog hjem, gik de på ægsamlingsrov og fik samlet en fiskekassefuld. Da de var klar til at sejle hjem, opdagede de, at øens ejer, proprietær Askov Overgaard, nærmede sig i sin motorbåd. De satte alle sejl til, men motorbåden kom nærmere og nærmere. Da de så, at Overgaard havde sin kone med, fik Valdemar en ide. Resolut trak han bukserne ned om hælene og satte sig til at besørge ud over rælingen. Da proprietæren af anstændighedsgrunde nu ikke kunne komme sjægten nær, opgav han til sidst jagten, og Valdemar kunne trække bukserne op igen".

Thisted Amts Avis refererer den 12. maj 1949 Askov Overgaard for følgende udtalelse:

"Udbyttet er daarligt i Aar. Sidste Aar var der Rotter paa øen, og de ødelagde mange Æg hvorfor man i Aar kun har samlet Halvdelen af normalt. Det kan dog ogsaa skyldes det noget kolde og tørre Vejr, som gør, at der ikke er saa mange Orme i Jorden. Rotterne er blevet bekæmpet, saa man haaber paa bedre Høst næste Aar".

Efter Askov Overgaards død i 1950 og afsløringen af Senius Tofts uregelmæssigheder, giver enken, Deodata Frederikke Amalie Overgaard (1878-1961), f. Lund i Haugesund i Norge, forpagtningen til Oscar Bjerregaard, f. 1922 i Sønderhå.

Oscar Bjerregaard flytter med sin hustru, Signe Kathrine Bjerregaard, f. Nielsen i 1925 i Horsfeldt, til Styvel på Thyholm i 1947. Han ernærer sig de første år som fiskehandler, indtil han bliver ansat som daglejer hos Askov Overgaard på "Hindsels" i 1948.

Oscar Bjerregaard indgår en mundtlig forpagtningsaftale med enken ("tante") på "Hindsels". Hun skal have halvparten af de æg, han indsamler. De fleste sælges sammen med Oscar Bjerregaards halvpart til eksport og til

*Senius Toft på Hindsels Fuglholm i maj 1946.
Han sidder på og blandt ægkasser, hvori der
kan være 360 mågeæg.
Foto: Christine Andersen, Sjælland.*

købmændene på Thyholm. Nogle af enkens mågeæg bringes ud til hendes bekendtskabskreds på Thyholm.

Oscar Bjerregaard løser selv problemerne med uvedkommendes landgang på holmen ved at give dem en halv spandfuld æg, når han møder dem. På den måde har de siden hen ikke haft lyst til at tage mågeæg på egen hånd, mener Oscar Bjerregaard.

Mågeæggene giver Oscar Bjerregaard en god fortjeneste samtidig med, at han er daglejer på "Hindsels", hvor han udfører forefaldende arbejde. Sæsonens første 4 kasser mågeæg er et år betalt med ca. 1.400 kr. Han tjener årligt ca. 2.000 kr.

Der er en del arbejde med pakning af æggene. De lægges i 30 ægs-bakker, som lægges i ægkasser med savsmuld imellem bakkerne. Hættemågeæggene er for små til bakkerne, som er fremstillet til hønseæg. Savsmulden skal derfor forhindre, at mågeæggene går i stykker ved rystelser under transporten.

Oscar Bjerregaard vurderer, at der skønsmæssigt har været følgende mågefugle på holmen: 2.500 par hættemåger, 100 par stormmåger og enkelte par sølvmåger. Herudover har der også været nogle terner.

Oscar Bjerregaard indsamler æg hver dag. Som følge heraf er der normalt kun et æg i hver rede. Det indsamles. Hvis der er to æg i reden,

slår han det ene i stykker. Hvis det er frisk, indsamles det andet. Han slår alle sølvmågeæggene i stykker i håb om at få fuglene til at flytte.

Oscar Bjerregaard har indsamlet 2.200 -2.400 æg pr. dag på holmen på gode dage. Indsamlingsperioden har været ca. 20. april - ca. 15. maj. Efter denne dag har mågerne ikke lagt så mange æg, så han stopper for at sikre næste års mågebestand. Vejrliget i april er afgørende for, hvornår indsamlingen begynder.

Efter hver sæsons afslutning inviterer ægekspertøren, Christian Smed Christensen, Thisted, sine forretningsforbindelser på "Hindsels", Oscar Bjerregaard og Niels Iver Overgaard (1921-74) - sidstnævnte, der har overtaget "Hindsels" i 1954, møder på enkens vegne - til ålegilde på "Tambohus Kro". Ved denne lejlighed modtager Oscar Bjerregaard og gården deres afregninger, fratrukket omkostninger og fortjeneste til eksportøren.

I slutningen af sæsonen får holmen efter aftale med Oscar Bjerregaard og enken på "Hindsels" besøg af slægtningen, Niels Overgaard (1873-1957), f. på "Hindsels", med familie fra "Damsgård" ved Outrup på Vestmors og af Møller-familien fra "Nylund" ved Vester Assels på Sydmoers. De kommer hvert år i samme båd for at samle mågeæg på holmen.

Oscar Bjerregaards forpagtning af mågeæggene på Hindsels Fuglholm ophører ved enkens død i 1961. På det tidspunkt er det måske ikke længere lønsomt at lade en forpagter indsamle mågeæg på holmen, efter at hættemåge-kolonien er reduceret til få hundrede ynglepar, hvorimod sølvmågerne er blevet mere almindelige. En invasion af rotter eller af planteædende mosegrise, "vandrotter", på holmen kan have været en medvirkende årsag til hættemågekoloniens store tilbagegang. En anden årsag kan være, at holmen i perioder kan være landfast med Thyholm. Det har givet landrovdyr mulighed for at komme ud på den.

Erik Jacob Overgaard, f. 1957, oplyser, at faderen, Niels Iver Overgaard, lader gården overtage indsamlingen af mågeæg ved Deodata Overgaards død i 1961. Indsamlingen foretages herefter af familien og tjenestefolkene. Erik Overgaard betegner Hindsels Fuglholm som "den arealenhed på Hindsels, der har givet det største udbytte".

Denne kendsgerning kan være baggrunden

for, at der endnu fortælles en myte i Thy om, at mågeæggene nogle år har givet ejerne større udbytte end det traditionelle landbrug.

I takt med forøgelsen af sølvmågebestanden indsamles også denne arts æg - dog kun til eget forbrug. Mågeægsindsamlingerne på holmen ophører helt i 1971-72.

Særligt om ægindsamlinger på Lindholm ved Boddum

På Lindholm har der fra tid til anden været mågefuglekolonier. Æggene er indsamlet af lodsejere fra Boddum eller af tilsejlende fra Thyholm eller Agerø.

Achton Friis og Johannes Larsen besøgte Lindholm den 25. juli 1924. De finder ingen mågekolonier, men bemærker, at der findes flere ande- og vadefuglearter på holmen, "som næsten aldrig trives sammen med mågefuglene".

Forf. far, Nikolaj Mardal, Tårnby, f. 1915 i Boddum, har fortalt, at han i foråret 1930 sammen med sin far, Christian Mardal (1886-1969), møder en af Boddums fattige familier på Lindholm. Familien har netop samlet nogle af de æg, der er tilbage på holmen, efter at ejerne har været der. Min far kunne allerede dengang bestemme æggene i kurven. Der var æg af klyder, strandskader, små ternearter og af præstekraver. Han holder dog sin viden for sig selv. Familien har gjort indsamlingsturen til en udflugt. Æggene koges i et medbragt primusapparat og spises til rugbrøds-klemmer.

Flere af æggene har givetvis været ruget så længe, at de er med fostre, men det har ikke betydet så meget for familien!

I juni 1949 er Nikolaj Mardal igen på Lindholm; denne gang sammen med sin dengang 7-årige søn (forf.). De finder usædvanligt mange reder med hættemågeæg og havterneæg. Det er usædvanligt kun at finde reder med æg så sent på året. Min far er sikker på, at hættemågernes og havternernes sene optræden på Lindholm skyldes, at der er blevet indsamlet for sent på Stenklipperne ved Agerø eller på Hindsels Fuglholm.

Boddum-boerne har vidst god besked om forholdene ved Agerø, ligesom Agerø-boerne og Thyholm-boerne har vidst god besked om forholdene ved Boddum. Man sejler ganske enkelt over til hinanden en gang imellem og samler æg, for man har følt en vis ret til at følge efter "sine egne måger", og som regel har man

Indsamling af mågeæg på Hindsels Fuglholm i maj 1961. Personerne er fra venstre mod højre: Tjenestepige Kirsten Østergaard, Ullerup, daværende ejer af »Hindsels« Niels Iver Overgaard, nuværende ejer af »Hindsels« Askov Overgaard, f. 1954, og Flemming Bjerregaard, Styvel, søn af den mangeårige forpagter af mågeægsindsamlingen på fugleholmen, Oscar Bjerregaard.
Foto: Anna Overgaard, »Hindsels«.

sluppet godt fra det!

Mågeæggenes vej til husholdningerne i ind- og udland

Poul Søndergaard hævder, at mågeæggene er indgået i lokale husholdninger indtil ca. 1931. Der er mange familier i Hvidbjerg vesten Aa Sogn, der har fået mågeæg fra holmen. Først efter ca. 1931 bliver æggene solgt til et ægpakkeri i Thisted med henblik på eksport til England, mener Poul Søndergaard.

På "Hindsels" indgår Askov Overgaard forpagtningsaftale med Senius Toft i ca. 1931. Det kan tyde på, at gården har ønsket at få sat indsamlingen i faste rammer med henblik på regelmæssig afsætning til eksport.

Mogens Pedersen (f. 1928), tidligere "Ågård", og dennes svoger, Troels Ifversen (f. 1923), tidligere "Lyngholm", mener begge, at æggene leveres til ægeksporthør Christian Smed Christensen i Thisted. Folmer Søndergaard husker ham omtalt på "Madstedgård" som "Æg-Christensen".

Eksporten af mågeæggene til England er ganske givet foretaget af "Thisted Andels Ægeksporthør", der har været beliggende på Kronborgvej i Thisted. Christian Smed Christensen er bestyrer i årene 1929 - ca. 1966 - perioden er meget usikker! Meget tyder på, at han er den, der har taget initiativ til eksporten af mågeæg til England, og at den ophører, da han rejser til Hasseri ved Aalborg i ca. 1966.

Oscar Bjerregaard fortæller, at Christian Smed Christensen har haft licens til ægekspport, og som følge heraf har han kunnet eksportere mågeæggene fra Madstedborg, Gl. Ørums Fuglholm og Hindsels Fuglholm samlet til det engelske marked. De første har været en efter-spurgte delikatesse, og kunderne har angiveligt betalt 1-2 kroner pr. styk for dem!

Meiner Sørensen, Ulsted, f. 1917, har arbejdet på "Gl. Ørum" i to perioder i årene 1936-41. Han husker, at æggene dengang pakkes i store kasser, hvor der kan være 500 mågeæg i hver halvdel. Elna Marie Bangsgaard bekræfter dette. Hun husker, at der anvendes hvedeavner mellem lagene.

Der skal to mand til at bære de store kasser. Æggene lægges med pap mellem hvert lag. Efter besættelsesårene pakkes mågeæggene i kasser, der er fremstillet til eksport af hønseæg.

Kasserne transporteres til stationerne på Thybanen, hvor der dengang er godsekspeditioner på de større stationer. Æggene fra Madstedborg og Gl. Ørums Fuglholm køres til Bedsted Station, mens æggene fra Hindsels Fuglholm køres til Hvidbjerg Station.

Mågeæggene er transporteret videre med jernbane til Esbjerg. Herfra er de eksporteret med rederiet DFDS' fragtrute til Harwich i England.

Eksporten af fødevarer til England er indstillet under den tyske besættelse af Danmark i 1940-45, men mågeæggene indsamles og leveres fortsat til ægpakkeriet.

I krigsårene kan æggene også være solgt i andre egne af Danmark, ligesom det ikke kan udelukkes, at en del af dem måske er eksporteret til Tyskland. Troels Ifversen deler denne opfattelse.

En af Kristian Gulds døtre, Martha Nielsine Larsen, f. 1911, fortæller, at æggene også køres til Bedsted Station under krigen. Hun har også hørt om Christian Smed Christensen i denne periode. Hun mener derfor, at han har været aftager af de første og dyreste æg. Der bliver også solgt mange æg til private, husker hun.

Aage Holm Riis, Brande, f. 1934 i Egebjerg på Thyholm, erindrer tydeligt, at mågeæggene i krigsårene sælges hver dag i den lille måneds tid, sæsonen varer, til landhusholdningerne på Thyholm af en mand, der transporterer dem på en fjedervogn med en hest foran. Husmødrene henter dem ved vognen i deres rødbrune lurfade,

Rede med æg af stormmåger. Hindsels Fuglholm, maj 1988. Foto: Erik Jacob Overgaard.

der kan rumme ca. 50 æg. Æggene har været billigere end hønseæg, husker Riis. Han er ikke i tvivl om, at alle mågeæggene bliver solgt på Thyholm i krigsårene.

Alle købmandsforretningerne på Thyholm har også solgt mågeæg efter krigen og indtil 1960. Forretningerne har modtaget æggene fra Hindsels Fuglholm, når eksporten til England ophører ca. 10. maj. På denne tid er priserne på det engelske marked så lave, at eksporten ikke kan betale sig.

Jens Christian Bisgaard mener, at de kommercielle og systematiske ægindsamlinger på Madstedborg er begrænsede efter 1945, og at de helt ophører i 1950'erne.

I ca. 1955 ser Christian Smed Christensen sig nødsaget til at ophøre med at eksportere Madstedborg-æggene på grund af, at nogle æg angiveligt "har været sure eller rugede", fortæller Oscar Bjerregaard. Herefter eksporterer Christian Smed Christensen kun mågeæg fra de to øvrige holme.

Dette ophør med eksport af mågeæg kan skyldes den samtidige indskrænkning af folkeholdet på gårdene i Madsted, ligesom den efterhånden beskedne hættemåge-bestand kan have mindsket gårdenes lyst og muligheder for at fortsætte de regelmæssige indsamlinger. Poul Søndergaard mener, at gårdene begynder at

*Kurv med mågeæg - formentlig med æg af både hættemåger og stormmåger. Hindsels Fuglholm, maj 1988.
Foto: Erik Jacob Overgaard.*

anvende fremmede og ukyndige til at indsamle æg. Det kan også være årsagen til, at indsamlingernes kvalitet bliver ringere.

Finn Munkholm, f. 1945 i Sønderhå, mener, at bageren i Hørdum køber mågeæg fra Madstedborg fra ca. 1955 eller tidligere.

Indsamlingerne på Madstedborg fortsætter i beskedent omfang "for traditionens skyld" især til fordel for gårdenes egne husholdninger helt frem til 1960'erne, hvor hættemågerne næsten helt forsvinder fra holmen.

Lise Hilligsøe husker, at Christian Smed Christensen i årene 1962-ca. 1966 har indbudt hende og hendes mand samt Niels Iver Overgaard og dennes hustru, Anna Sophia Elisabeth Overgaard, f. Ilkjær i 1922 ved Hellerød, til store frokoster på "Morup Mølle Kro" ("lidkøb").

De to gårde "Gl. Ørum" og "Hindsels" har kendt hinanden i flere år på grund af deres fælles mågeæg.

Lise Hilligsøe husker, at det har været hendes eller ægtefælles opgave at køre de fyldte ægkasser til Bedsted Station hver 2. dag. Stationspersonalet har ofte fået mågeæg for deres ulejlighed.

Mågeæggene sendes fra ca. 1968 med jernbane til en fiskeeksportør i Lunderskov, Torben Nielsen, f. 1940, der eksporterer dem videre med

jernbane eller lastbil til et tysk firma i Hamburg-Altona i Tyskland helt frem til 1982.

I denne periode sendes mågeæggene i papkasser, hvori der lægges 30-ægs bakker af passende størrelse, savsmuld og blødt genbrugspapir mellem hver bakke. Papkasserne lukkes med klæbebånd.

Torben Nielsen oplyser, at eksporten af mågeæg kommer i gang ved en tilfældighed. Det tyske firma, der importerer og forhandler ædle delikatesser som højprisprodukter, fortæller ham, at det også er interesseret i mågeæg fra Danmark. Hans mangeårige samarbejdspartner, dambrugsejer Jens Jørgensen, Årup, sætter ham i forbindelse med "Gl. Ørum" og "Hindsels", og eksporten til Tyskland etableres.

Torben Nielsen har besøgt sine mågeægsleverandører hvert år i marts måned.

Ejeren af "Morup Mølle Kro", Jes Laurids Jessen (1902-83), har været "Gl. Ørums" største lokale aftager af mågeæg. Kroen har således også kunnet servere mågeæg for dens gæster en måned hvert år.

Indtil maj 1975 har det været muligt at købe hættemågeæg i Sønderhå Brugsforening. Forf., der flytter til Sønderhå i 1974, bliver overrasket over at se dem på disken. Brugsforeningens daværende formand, der selv har indsamlet æggene på sin lille holm i Ove Sø, får opfattel

År	Antal	Stykpris	Indtægt
1938	30.000	1½-2 øre	450-600 kr.
1939	38.000	1½-2 øre	570-760 kr.
1941	25.000	3 øre	750 kr.
1942	8.000	7 ører	560 kr.
1943	10.000	10 øre	1.000 kr.

sen af, at æggene ikke er populære hos den nyttilflyttede "ornitolog". Det er imidlertid ikke tilfældet. Forf. har spist mange mågeæg fra Vestamager i sin barndom. Formanden holder alligevel op med at levere mågeæg til brugsen.

Mågeæggenes priser og økonomiske betydning

Mågeæggenes betydning har næppe været afgørende for gårdenes økonomi. De må have givet et godt økonomisk tilskud til gårdenes drift og lønninger, ligesom det har været en kærkommen - men kortvarig - forårstradition for gårdenes store folkehold at få serveret mange mågeæg til måltiderne.

Når der har været flere mågeæg, end egne husholdninger har kunnet forbruge, er æggene sandsynligvis blevet fordelt eller solgt til slægtninge og til sognenes øvrige beboere.

Ifølge Heiberg koster æggene ca. 16 - 30 øre snesen i 1886. Det svarer til en stykpris på ca. 0,8 - 1,5 øre. Variationen kan skyldes, at sæsonens første æg er dyrest (de er helt sikkert nylagte), og at de senere æg bliver billigere som resultat af udbud og efterspørgsel (de har sikkert ikke alle været nylagte).

Denne variation af priser på mågeæg har været gældende helt op til 1950'erne, hvor efterspørgslen daler betydeligt, især på baggrund af, at sundhedsmyndighederne indfører forbud mod, at andre æg end hønseæg anvendes til fremstilling af levnedsmidler (bagerier, smørrebrødsforretninger o. lign.).

Løppenthin og Thisted Amts Tidende opgiver nogle ret præcise tal på antal indsamlede æg på Madstedborg og deres stykpris (leveret til ægpakkeriet) i perioden 1938 - 43:

Det skal bemærkes, at beløbene deles ligeligt mellem de to gårde i Madsted.

Anders Pape Møller oplyser i en artikel fra 1984 om mågeægs økonomiske betydning i Danmark, at eksportprisen pr. æg ændrer sig markant fra mindre end 5 øre til mere end 20 øre i løbet af perioden 1911-47. Priserne er højest under begge verdenskrige med ca. 8 øre i 1916

og ca. 13 øre i 1940-45. Det bemærkes, at eksportprisen også omfatter mellemhandler-avancer, transport mv.

Troels Ifversen erindrer, at æggene først i 1930'erne har kostet op til 3 øre pr. stk. og siden hen op til 25 øre pr. stk. - der er rimeligvis tale om sæsonens første æg.

For at anskueliggøre prisniveauet i 1940-42 kan det oplyses, at Jens Høgholm (f. 1921), der har tjent som 2. karl på "Ågård" i 1940-42, har tjent 900-1000 kr. årligt, og at hans kone Marie Magdalene Høgholm f. Bertelsen (f. 1914), der har tjent som "alenepige" på "Ågård" i 1939-46, har tjent 45 kr. om måneden.

Disse tal anskueliggør, at gårdene aldrig har fået store indtægter fra ægindsamlingen. Aksel Jensen, Morup Mølle, erindrer udtalelser om, at gårdenes mågeæg har kunnet betale forkarlenes lønninger i 1930.

Mågeæggenes pris kan sammenlignes med prisen på andre sæsonprægede danske afgrøder som f.eks. jordbær, tomater og nye kartofler. De første er altid meget dyrere end de senere. De første og få mågeæg, der er indsamlet i april måned, har kunnet indbringe en meget høj stykpris. Poul Søndergaard angiver en stykpris på 1 kr., hvilket har været højere pris end for et hønseæg.

Udviklingen i priserne på mågeæg siden 1800 kan sammenfattes således:

År	Stykpris for mågeæg og -unger
Ca. 1800	8-10 skilling pr. Ol (80 stk.). 1 skill. Pr. unge
1886	0,8-1,5 øre
Ca. 1931	3 øre
1938-39	1½-2 øre
1941	3 øre
1942	7 øre
1943	10 øre
1949	12 øre
Ca. 1950	15-25 øre
Fra ca. 1955	Ca. 1 krone

En trussel mod fuglene på Hindsels Fuglholm: Ved lavvande kan man gå næsten tørskoet ud til holmen.
Foto: Erik Jacob Overgaard.

Mågeæggenes anvendelse i lokale husholdninger

Pontoppidan skriver i Danmarksbeskrivelsen fra 1763 i afsnittet om måger, at ”.. deres Æg ædes undertiden af fattige Folk”. Hvis Aagaard og Pontoppidan har været samtidige, kunne førstnævnte have fortalt sidstnævnte, at det ikke udelukkende har været fattige folk i Thy, der har spist mågeæg!

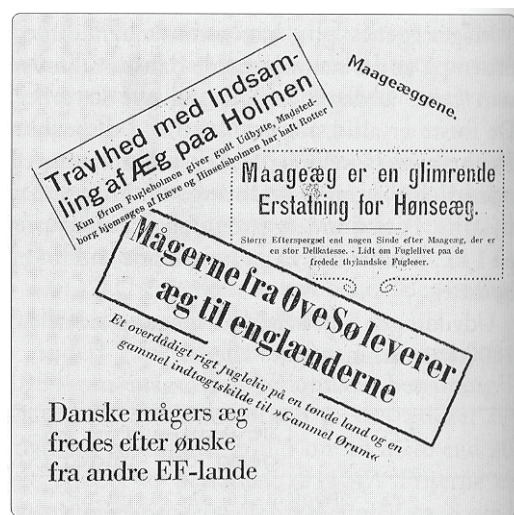
Aagaard skriver i 1802, at ”Æggene af begge Arterne (hættemåger og splitterner, forf.) spises begierligen. Hattaernes Unger spises ogsaa og holdes af nogle, som smaa, for lige saa velsmagende som Dueunger”.

Heiberg skriver i 1886 om hættemågens æg, at de ”er velsmagende, Blommen har en stærk, gulrød Farve, den kogte Hvide er klar, gennemskinnende”.

Ewald Hansen skriver i 1907, at ”Æggene er lidt mindre end Hønsæg og velsmagende”.

BS (Børge Steffensen) i Thisted Amts Tiden- de skriver den 28. maj 1943 bl.a.:

”I Aar har danske Husmødre faaet et andet Syn paa Maageæggenes. Der har været usædvanlig stor Efterspørgsel, og Ejerne af Maageholmene har kunnet opnaa en Pris af 10 øre pr. Stk. - eller dobbelt saa meget, som Hønsæg kostede for faa Aar siden. Dengang kostede Maageæg 2 øre stykket, og saa vilde man ikke engang spise dem herhjemme. Det vil sige, Folk, der engang havde smagt Maageæg og havde konstateret, hvor delikate og velsmagende de virkelig er, vilde gerne have nogle Snese Maageæg som en Delikatesse til Frokostbordet, men det var kun undtagelsesvis, Æggene anvendtes (.....) Og saa vilde Læserne

Mågeæggenes og deres anvendelse har altid interesseret dagbladene i Thy.

naturligvis gerne vide, hvordan man kan bruge Maageæg Svaret er kort og godt: Ganske som Hønsæg og Maageæggenes er en glimrende Erstatning”.

Såvel gårdenes familier som store folkehold har spist mågeæg til alle måltider hver dag i sæsonen. De har måttet spise alle dem, de har kunnet. Mågeæggenes har indgået i både frokost- og middagsretter, og de er blevet konserveret, så de også kunne anvendes i bagværk op til et halvt år senere.

Poul Søndergaards hustru, Gudrun Søndergaard, f. Mikkelsen i Koldby i 1924, fortæller, at familien på ”Ågård” har brugt mågeæg i en panderet. 10-15 mågeæg slås ud i en stor stegepande og serveres ligesom en omelet, der kunne skæres i mindre stykker som en lagkage. Retten spises med rugbrød.

*Privat ægsamling fra 1930'erne og 1940'erne. Ifølge den anonyme samler er æggene under tændstikkernes svovlhoveder th. af sandterne og tv. af hættemåge. Sandterneægget er indsamlet på Madstedborg i 1945 eller 1946.
Foto: Willy Mardal, 1998.*

Gudrun Søndergaard har selv anvendt hønseæg og mågeæg i forholdet 1:2 ved bagninger, således at hun har brugt 1 hønseæg og 2 mågeæg, hvis hun skal bruge 2 hønseæg.

Hun har selv serveret pocherede mågeæg i kørvælsuppe (at pocherer = koge forsigtigt eller rettere varme lige under kogepunktet, f.eks. et udslået æg i vand eller suppe). Ægget slås ud i en underkop og hældes forsigtig over i suppeterrinen, før den sættes ind på bordet. Det er vigtigt, at blommen ikke går i stykker, da den skal ligge i hviden som i en lomme.

Gudrun Søndergaard fortæller endvidere, at gårdene har været nødt til at bruge de mange mågeæg med omtanke i madlavningen. De tilberedes på flere måder, så kosten ikke har virket for ensartet.

Elly Mardal, f. Knakkegaard i Grurup i 1924, fortæller, at hun også har fået pocherede mågeæg i kørvælsuppe hos sin svigermor, Mette Nicoline Mardal (1885-1969), Boddum, f. Poulsen i Ydby (sidstnævnte er farmor til forf.).

Annelise Siem, Morup Mølle, f. 1935 i Svankjær, har tjent hos Inge og Niels Christian Søndergaard på "Madstedgård" i perioden 1952-54. I den periode, hvor der er mågeæg fra Madstedborg, spiser familie og folkehold spegesild med kogte mågeæg hver formiddag, hvorimod der spises kogte hønseæg til tomater.

Annelise Siem har iøvrigt selv holdt traditionen med at spise mågeæg ved lige.

Karl Brogård har også prøvet at spise mågeæg i de senere år, men han synes ikke længere, at de er en delikatesse. Han har førhen spist 5 mågeæg pr. dag i sæsonen. Nu oplever han dem som fede - ligesom andeæg.

Aksel Jensen og hans hustru Tove Magnhild Jensen, f. Friberg i København i 1921, fortæller, at familie og folkehold på "Gl. Ørum" også har fået mågeæg til alle måltider i sæsonen. De har oplevet mågeæg anvendt i skidenæg, som blødkogt æg, som spejlæg (evt. som vendte spejlæg), i æggesnaps og endelig i bagværk.

Poul Søndergaard, "Rishøjgård", husker, at der engang er konkurrence på "Madstedgård" om, hvem der kan spise flest æg til et måltid. En daglejer spiser 18 mågeæg. Det fortælles, at han bliver lagt ud i halmen i laden med mavepine!

Jens Christian Bisgaard erindrer, at en 2. karl på "Ågård" ofte har drukket rå mågeæg på holmen. Husbond Peter Pedersen har ikke set med milde øjne på den slags "svineri", så karlen trues med at blive hjemme, mens de andre er på Madstedborg.

Elsebeth Ifversen f. Pedersen i 1927 i "Ågård" fortæller, at mågeæggene koges i ca. 15 minutter og serveres som skidenæg med rugbrød og salt.

Dagny Elisabeth Christensen (1919-97), f. Andersen i Nørhå, har tjent på ”Madstedgård” i 1935-36. Hun erindrer, at mågeæggenes til skidenæg koges i en stor gryde. Alle æg pilles, skæres midt over og efterses, for... ”en sjælden gang er der et ruget æg”.

Hjalmar Mardal, f. 1921 i Boddum, husker, at en fattig familie i Boddum har været på Lindholm hvert år for at samle ”mågeæg” (mange fuglearters æg kommer ind under denne betegnelse hos denne familie). Æggene er en kærkommen afveksling fra de sædvanlige kartofler. Mens familien sidder omkring bordet og ser spejlæggene på panden, udbryder en af sønnerne: ”Jeg vil gerne ha’ den med knopper i!”. Knopperne har været begyndelsen til fuglefoster.

Forf. far, Nikolaj Mardal, f. 1915 i Boddum, har engang fortalt, at han har leveret nogle mågeæg fra Vest-Amager til en ældre Amager-bonde i 1950’erne. Han kan godt lide at spise spejlæg med rugbrød og en dram til frokost. Nikolaj Mardal lover at forsøge at undgå rugede mågeæg. Amagerbonden svarer: ”Åh, jeg plejer nu at skubbe ungerne op på kanten af min tallerken. Ungerne skal bare ikke være så store, at de glør på mig!”.

Elna Marie Bangsgaard fortæller, at hendes far, Kristian Nielsen Guld, har været i London i England på studierejse (eller deltaget i en kongres) for andelsmejerierne efter 1945. Guld oplever, at der indgår kogte mågeæg i hotellets morgencomplet! Han undlader ikke at bemærke over for rejsefællerne, at disse mågeæg kan være kommet fra hans egen fugleholm.

Torben Nielsen oplyser, at mågeæg også er en delikatesse i Tyskland. De kan anvendes ligesom hønseæg i ”solæg”, der også kendes fra Sønderjylland. De kogte og lettere krakkelerede æg står fremme i eddikelage i store, lukkede glas på kroer og ”Bierstuben”. Indtagelsen er næsten et ritual, Ægget deles, den halve blomme fjernes forsigtigt, hulningen fyldes med en sauce, der bl.a. kan indeholde salt, peber, paprika, sennep, tabasco, engelsk sauce, eddike, olie og/eller chutney. Den halve blomme anbringes modsat oven på hulningen. Solægget indtages sammen med drikkevarer.

Ejgil Lodahl Andersen husker, at sigtebrød hos bagermester Holger Andersen i Morup Mølle har et gulligt skær, når der anvendes mågeæg ved bagningen.

Annelise Siem har oplevet på ”Madstedgård” i 1952-54, at de mågeæg, der ikke bliver spist eller solgt til andre, bliver brugt som ”kasteskyts” af gårdens unge mennesker.

Lise Hilligsøe fortæller, at der er spist mange mågeæg på ”Gl. Ørum”. De er især serveret som skidenæg og som spejlæg. Hun har også bagt lyserøde sandkager af dem.

Jens Vestergaard Bertelsen, Tygstrup, f. 1918, har arbejdet på ”Gl. Ørum” i mange år i perioden 1945-55. Han har enten spist kogte æg eller spejlæg på brød hver aften i hele sæsonen.

Thorvald Thomassen, f. 1952 i Nykøbing Mors, nu bosiddende i Villerslev, fortæller, at han har fået en særdeles lækker hjemmelavet is, lavet af mågeæg, i Thyborøn i 1963. Familien har indsamlet æggene på Agger Tange.

Konserverede mågeæg

Det har tidligere været almindeligt at præservere æg i vandglas (= glasholdig masse af vandholdig natriumsilikat). Det er de sene (og billige) mågeæg, der er blevet lagt i vandglas. De præserverede æg er blevet anvendt ved bagningen - herunder julebagningen - senere på året, hvor hønsene har lus og derfor lægger få æg. Æggene har været hengemt i kældre o.lign. i lerkrukker, i zinkspande med låg eller i trækar.

Det kan have drejet sig om op til ca. 1000 mågeæg på hver gård.

Niels Peter Nielsen (”Mølle-Peter”) fortæller, at blommen i mågeæg går i stykker i vandglas med tiden. Derfor har de kun været egnet til bagning.

Samme konserveringsform anvendes i øvrigt endnu i begrænset omfang på Færøerne, hvor man tidligere har lagt lomvieæg i vandglas på nogle øer - nu gemmer man æg af mallemuk,

Elna Johanne Højbak (1921-96), f. Kirk i Sønderhå, fortæller, at hun har tjent hos familien Korsgaard på ”Tøttrupgård” i Skyum i ca. 1937. Hun har været med til at samle mågeæg på Gl. Ørums Fuglholm, der dengang ejes af et medlem af Korsgaard-slægten.

Der gemmes ca. 1000 mågeæg i vandglas på ”Tøttrupgård” til hen mod slutningen af vinteren. Hun erindrer tydeligt, at æggene ikke smager særlig godt efter den lange gemmetid, og at ingen har lyst til at spise bagværket.

Elsebeth Ifversen erindrer, at lagkagebundene bliver næsten lyserøde af mågeæggenes blommer, Signe Bjerregaard husker en barnedåb

Privat samling af hættemåge-æg fra ca. 1970. Æggene er samlet på en af de små holme i Ove Sø ved Sønderhå. Den anonyme samler har ønsket en samling, der viser hættemåge-æggenes mange nuancer. Foto: Willy Mardal, 1998.

på "Hindsels", hvor ingen vil spise af lagkagen med de lyserøde bunde. Sidstnævnte husker også, at Niels Iver Overgaard, "Hindsels", har kunnet spise 22 mågeæg til frokost!

Dagny Christensen erindrer også, at mågeæg er blevet opbevaret i vandglas i en smørkærne (ca. 80 cm høj). Æggene bliver ofte brugt om vinteren til pandekager og til lagkagebunde.

Lise Hilligsøe har kun præserveret mågeæg i hendes første år som husmor på "Gl. Ørum". Da ingen vil spise bagværket, holder hun op med at gemme mågeæggenes.

Erik Overgaard husker, at "Hindsels" har præserveret sølvmågeæggenes i store krukker i kælderen. De anvendes til bagninger.

Gamle ægsamlinger omkring Ove Sø

Det er karakteristisk for egnen omkring Ove Sø, at der endnu findes enkelte gamle og mindre ægsamlinger, der er indsamlet af især børn og unge mennesker i 1940'erne og 1950'erne eller tidligere. De få, der er tilbage, er gemt væk i papæsker med vat eller savsmuld i bunden på lofter og bagerst i skoleskabe.

Der er også kommet ægsamlere fra andre egne til Madstedborg, der tidligere har været en kendt fugleholm med en usædvanlig artssammensætning, hvoraf sandternen og troldanden har været de mest interessante.

Flere ægsamlere har vadet eller sejlet ud til

holmen uden ejernes tilladelse. Der kendes eksempler på, at ægsamlere har kunnet låne både hos andre beboere i Madsted,

Flere samlinger indeholder æg af bl.a. troldand og sandterne fra Madstedborg. Førstnævnte arts æg har altid været fredet. Sidstnævnte arts æg har været fredet siden 1922. Ægsamlingerne er derfor ulovlige. Det er et gennemgående træk for disse små samlinger, at finderne kun har indsamlet ét æg af hver art, at de ikke har gjort nogen notater om fundene, og at de hurtigt har mistet interessen for dem.

En ung mand fra Sønderhå har tidligere samlet hættemågeæg for at puste dem ud. Hans ambition har været at have et eksemplar af hver farvevariant.

De små samlinger omkring Ove Sø og andre steder i Nordvestjylland må ikke sammenlignes med de meget store, private, systematiserede og ulovlige samlinger, som der sandsynligvis endnu findes nogle få af i det skjulte i Danmark.

I den forbindelse bør nævnes, at også Heiberg, Scharling og Ewald Hansen har haft ægsamlinger, som de har sørget for er blevet suppleret med interessante ægkuld gennem hele deres virksomme liv. De har været ægsamlere (og fuglesamlere) omkring århundredeskiftet, hvor det næsten har været en betingelse for at være respekteret "i det pæne selskab".

Flere besøgende på Madstedborg især i peri-

oden 1930-56 har været kendte personligheder med tilknytning til ægsamlerkredse. De optræder efterhånden mere og mere isoleret, da Dansk Ornitologisk Forening tager skarpt afstand fra dem og deres ulovlige virksomhed.

En "rigtig" ægsamler har ikke stillet sig tilfreds med ét æg eller ét kuld af hver art. Samlingen har først været interessant, når den indeholder alle ægfarvevarianter og kuldstørrelser - og gerne med kuld fra så mange lokaliteter som muligt!

På den baggrund har de små samlinger i Thy ikke haft betydning for fuglekoloniernes negative udvikling på Madstedborg og de øvrige fugleholme i Thy i årtierne efter 1940.

Kilder:

1. Andersen, E. T 1987: Kammerherren fra Taabel. - Sydthy Årbog 1987. Egnshistorisk Forening for Sydthy, p. 68.
2. Andersen, E. T & Mardal, E. (red.) 1992: Hvidbjerg v. Aa Klitplantage 1892-1992. - Egnshistorisk Forening for Sydthy, p. 68.
3. Andresen, C. C. 1861: Om klitformationen og klittens behandling og bestyrelse. 1861.
4. Astrup, J. 1988: Drengedage på Thyholm. - Dalhus Forlag, Struer, pp. 29-30.
5. Bloch-Nielsen, H. 1974: Jagtloven med noter om administrative og retlige afgørelser m.m. samt stikordsregister. - G. E. C Gad, København, p. 62-65.
6. Bülow, E. (Red.) 1961: Danmarks større gårde. Statistisk og historisk håndbog for det store og middelstore landbrug. 4. Bind. - Selskabet til udgivelse af "Danmarks større gårde", Jebjerg, p. 839-41 & 964-66.
7. Enevoldsen, S. G. 1996: Karl Brogaard. - Hvidbjerg-Ørum-Lodbjerg Sogneyt nr. 3, 1996, p. 7.
8. Friis, A. 1962: De danskes øer. Med illustrationer af Johannes Larsen og forfatteren. - Grafisk Forlag, København 1965, p. 333-340.
9. Hansen, M. Ewald. 1907: Et Besøg på Madstedborg. - Dansk Ornithologisk Forenings Tidsskrift (DOFT) 1, p. 93-95.
10. Heiberg, P.W: Thylands Fugle. Viborg 1886. (Afskrift er gengivet i Naturnyt 1:1995, 24. årgang. Biologisk Forening for Nordvestjylland. Klitmøller pp. 157-180.)
11. Landbrugsministeriets lovebekendtgørelse nr. 801 af 11. december 1987.
12. Løppenthin, B. 1942: Iagttagelser fra Ørum Sø. - DOFT 36, p. 212.
13. Løppenthin, B. 1943: Madstedborgs Skæbne som Fugleø. - DOFT 37, p. 89-98.
14. Løppenthin, B. 1967: Danske ynglefugle i fortid og nutid. - Odense Universitetsforlag, p. 319.
15. Mardal, E. 1987: Tingsvinder fra 1638 - 1716 om Agger Sogn. - Sydthy Årbog 1987. Egnshistorisk Forening for Sydthy, p. 24 - 25.
16. Mardal, W. 1991: Nogle erindringer om fugle og fuglefolk på Boddum i Sydthy. - Naturnyt 2: 1991, 20. årgang. Biologisk Forening for Nordvestjylland. Klitmøller p. 128-133.
17. Mardal, W. 1995: Ove Sø og Madstedborg. - Sydthy Årbog 1995. Egnshistorisk Forening for Sydthy, p. 85-97.
18. Mardal, W. 1996: II. Fuglefolk og fugle på Madstedborg i Ove Sø i Thy. - Sydthy Årbog 1996. Egnshistorisk Forening for Sydthy, p. 99-114.
19. Mortensen, W. 1984: Kvæghyrden fra Ørum Sø. - Sydthy Årbog 1984. Egnshistorisk Forening for Sydthy, p. 36-40.
20. Møller, A. Pape. 1984: Indsamling af mågeæg i Danmark: Økonomisk og økologisk betydning. - DOFT 78, p. 93-98.
21. Pontoppidan, E. 1763: Danmarksbeskrivelse, "Danske Atlas", Tomus I. Omfatter bl.a. en dansk fugleliste på 234 arter, der er samlet af M.T. Brünnich. - Kjøbenhavn, p. 622.
22. Pontoppidan, E. 1769: "Den Danske Atlas", Tomus V. Første Bind. Færdiggjort af Hans de Hofman, Kjøbenhavn, p. 523.
23. Tardini, E. 1978: Menu - Æg & Ost, Internationalt Madleksikon - Lademann Forlagsaktieselskab, København.
24. Thisted Amts Avis. 12. maj 1949: Travlhed med Indsamling af Æg paa Holmen.
25. Thisted Amts Tidende. 28. maj 1943: Maageæg er en glimrende Erstatning for Hønseæg.
26. Thisted Amts Tidende. 27. maj 1964: Mågerne fra Ove Sø leverer æg til englænderne.
27. Trap, J. P. 1961: Danmark, Thisted Amt (5. udgave) - G.E.C. Gads Forlag.
28. Aagaard, K. 1802: Physisk, oeconomisk og topographisk Beskrivelse over Thy beliggende i Thisted Amt, Aalborg Stift. - Viborg, p. 51-52.

Kilde: Sydthy Årbog 1998, side 68-97.